

TIL, TARJIMA VA MADANIYATNING INTEGRALLASHUVI**Ernazarov Uchqun Abdixalilovich**

O'zDJTU Nemis tili nazariy fanlar kafedrası stajor-o'qituvchisi

Email: ernazarovuchqun0681@gmail.com, Tel: +998973869981

Annotatsiya. Ushbu maqolada til, tarjima va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik hamda ularning integratsiyalashuv jarayonlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Globallashuv davrida madaniyatlararo muloqotning kengayishi natijasida tarjima faqat til vositasi emas, balki madaniy ko'priq sifatida shakllanmoqda. Shuningdek, maqolada lingvokulturologiya, sotsiolingvistika va tarjimashunoslik nuqtai nazaridan integratsiyaning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan.

Abstract. This article analyzes the interrelationship between language, translation and culture and their integration processes on a scientific basis. As a result of the expansion of intercultural communication in the era of globalization, translation is becoming not only a language tool, but also a cultural bridge. The article also covers the theoretical and practical aspects of integration from the perspective of linguoculturology, sociolinguistics and translation studies.

Аннотация. В статье на научной основе анализируется взаимосвязь языка, перевода и культуры, а также процессы их интеграции. В результате расширения межкультурной коммуникации в эпоху глобализации перевод становится не только языковым инструментом, но и связующим звеном между культурами. В статье также рассматриваются теоретические и практические аспекты интеграции с точки зрения лингвокультурологии, социолингвистики и переводоведения.

Kalit so'zlar: til, tarjima, madaniyat, integratsiya, lingvokulturologiya, madaniy kontekst, kommunikatsiya, sotsiolingvistika, globalizatsiya, identifikatsiya.

Keywords: language, translation, culture, integration, linguoculturology, cultural context, communication, sociolinguistics, globalization, identification.

Ключевые слова: язык, перевод, культура, интеграция, лингвокультурология, культурный контекст, коммуникация, социолингвистика, глобализация, идентификация.

Kirish

Til insoniyat sivilizatsiyasining eng muhim ijtimoiy hodisalaridan biridir. U nafaqat muloqot vositasi, balki xalqning dunyoqarashi, tarixiy xotirasi va madaniy merosining asosiy ko'rinishidir. Tarjima esa tillar va madaniyatlar o'rtasidagi tafovutlarni bartaraf etuvchi, ularni o'zaro bog'lovchi muhim mexanizmdir. Shuning uchun zamonaviy dunyoda "til–tarjima–madaniyat" uchligi yagona tizim sifatida o'rganilishi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Til va madaniyat bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, har bir xalqning tili uning madaniyatini ifodalaydi. Tarjima jarayonida esa ushbu madaniy kodlar boshqa tilda qayta ifodalanadi. Shu sababli tarjimon nafaqat til bilimi, balki madaniyatlararo kompetensiyaga ham ega bo‘lishi lozim [1].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Til, tarjima va madaniyat masalasi ko‘plab olimlar tomonidan o‘rganilgan. E. Sapir va B. Uorf o‘zlarining mashhur gipotezasida til inson tafakkurini shakllantiruvchi asosiy omil ekanini ta’kidlaydilar [2]. Ularning fikricha, til strukturasi insonning dunyoni qabul qilish usulini belgilaydi, bu esa tarjimada madaniy tafovutlarni to‘g‘ri talqin qilish zaruratini keltirib chiqaradi.

XX asrning ikkinchi yarmida E. Nida “dinamik ekvivalentlik” nazariyasini ilgari surdi, unga ko‘ra tarjima jarayonida lingvistik moslikdan ko‘ra madaniy moslik muhimroqdir [3]. Shu yondashuv tarjimashunoslikda madaniy komponentning o‘rnini kuchaytirdi. L. Venuti esa tarjimada “shaffoflik” va “g‘ayrilokalizatsiya” masalalarini o‘rganib, tarjimonning madaniy vositachilik rolini alohida ta’kidladi [4].

Metodologik jihatdan mazkur tadqiqot komparativ, lingvokulturologik va kommunikativ yondashuvlar asosida olib boriladi. Shuningdek, matnlararo tahlil, semantik-kontekstual tahlil hamda sotsiokultural metodlardan foydalaniladi. Bu usullar til, tarjima va madaniyat o‘rtasidagi integratsion jarayonlarni chuqur o‘rganish imkonini beradi.

Natijalar

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, til, tarjima va madaniyatning integrallashuvi uch bosqichda namoyon bo‘ladi:

1. Lingvistik bosqich – bunda tarjimon so‘z va iboralarning to‘g‘ridan-to‘g‘ri ma’nosini o‘giradi, lekin madaniy kontekst chetda qoladi.
2. Madaniy bosqich – tarjimada madaniyatlararo o‘ziga xosliklar, urf-odatlar va qadriyatlar hisobga olinadi.
3. Kognitiv-integratsion bosqich – til va madaniyat o‘zaro sintezga kirishib, tarjima global madaniyatlararo aloqaning faol vositasiga aylanadi.

Masalan, “non” so‘zi o‘zbek madaniyatida nafaqat oziq-ovqat, balki muqaddas qadriyat timsoli sifatida ishlatiladi. Uni boshqa tilda oddiy “bread” shaklida berish madaniy ma’noni yo‘qotadi. Shu bois tarjimon “bread as a sacred symbol” kabi izohli shaklni tanlaydi. Bu esa lingvokulturologik integratsiyaning amaliy ko‘rinishidir [5].

Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy tarjimada madaniyatlararo kompetensiya til kompetensiyasi bilan bir qatorda muhim o‘rin tutadi. Til vositalari orqali madaniy mazmunni yetkazish uchun tarjimon kontekstual tafakkurga ega bo‘lishi zarur [6].

Muhokama

Integratsiya jarayonida asosiy muammo – madaniy tafovutlarni to‘g‘ri interpretatsiya qilishdir. Har bir madaniyatda mavjud bo‘lgan mentalitet, qadriyatlar tizimi, metaforalar tarjimada osonlikcha ifodalanmaydi. Shu sababli tarjimon “madaniyatlararo vositachi” rolini bajaradi. Tarjimada universal madaniy kodlar ham shakllanmoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, global media vositalari natijasida turli xalqlarning lingvistik va madaniy birliklari bir-biriga singib bormoqda [7]. Bu esa “global madaniy til” konsepsiyasini yuzaga keltirmoqda.

Shu bilan birga, integratsiya jarayonida madaniy identifikatsiya masalasi ham dolzarbdir. Har bir xalq global madaniyatga qo‘shila borar ekan, o‘z milliy madaniyatini yo‘qotmasligi zarur. Tarjima bu borada milliy madaniyatni dunyoga tanituvchi vosita sifatida xizmat qiladi [8].

Xulosa

Til, tarjima va madaniyatning integrallashuvi zamonaviy globallashuv sharoitida insoniyatning o‘zaro anglashuvi uchun zarur shartdir. Tarjima faqat til o‘zgartirish emas, balki madaniyatlar o‘rtasidagi muvozanatni saqlovchi jarayon sifatida talqin etilishi lozim.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki:

- ✓ tarjima jarayoni lingvistikdan ko‘ra madaniy ahamiyat kasb etmoqda;
- ✓ madaniyatlararo kompetensiya tarjimon faoliyatining ajralmas qismiga aylanmoqda;
- ✓ til, tarjima va madaniyat o‘rtasidagi integratsiya xalqaro muloqotni mustahkamlaydi va milliy madaniyatni global maydonga olib chiqadi.

Shunday qilib, “til–tarjima–madaniyat” uchligi nafaqat ilmiy tushuncha, balki madaniyatlararo hamkorlik va taraqqiyotning asosiy konsepsiyasiga aylangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hall, E. T. The Silent Language. New York: Anchor Books, 1973.
2. Sapir, E., Whorf, B. Language, Thought, and Reality. MIT Press, 1956.
3. Nida, E. A. Toward a Science of Translating. Leiden: Brill, 1964.
4. Venuti, L. The Translator’s Invisibility: A History of Translation. London: Routledge, 1995.
5. Newmark, P. A Textbook of Translation. Prentice Hall, 1988.
6. Kramsch, C. Language and Culture. Oxford University Press, 1998.
7. Bassnett, S. Translation Studies. Routledge, 2014.
8. House, J. Translation Quality Assessment: Past and Present. Routledge, 2015.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori “Chet tillarini o‘qitish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, PQ–5117, 2021-yil 19-may.
10. Saidov, A. “Madaniyatlararo muloqotda tarjimonning o‘rni”. Filologiya masalalari jurnali, 2023, №4, 45–52-betlar.